

3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

4. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17.07.1997 № 475/97-ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр>

5. Гончарук М., Литвинець Л. Застосування рішень Європейського суду з прав людини в судовій практиці: проблеми інтерпретації / М. Гончарук, Л. Литвинець // Юридичний інтернет-ресурс «Протокол». – 2 липня 2014 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://protokol.com.ua/ua/zastosuvannya_rishen_evropeyskogo_sudu_z_prav_lyudini_v_sudoviy_praktitsi_problemi_interpretatsii/

6. Завгородня К.В. Нормативно-правові підстави застосування практики Європейського суду з прав людини в кримінальному судочинстві України / К.В. Завгородня // Вісник Запорізького національного університету. - № 4 (1). – 2014. – С. 316-323.

7. Янович Ю. Організаційно-правові проблеми забезпечення ефективного захисту від обвинувачення в кримінальному процесі України / Ю. Янович // Право обвинуваченого на кваліфікований захист та його забезпечення : матер. міжнар. наук.-практ. Семінару (м. Харків, 1-2.12.2005 р.) / за ред. В. Сташиса. – Х. ; К. : ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 77-79.

Бойко І. В.

к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У ПРОВАДЖЕННІ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Право на справедливий суд є одним із фундаментальних для людини. Концепція права на справедливий суд розвивалася протягом тривалого часу. Остаточне це право знайшло своє закріплення у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), що була прийнята в 1950 році. Конвенція являє собою елемент механізму гарантування прав людини. Одним із найбільш ефективних органів, уповноважених здійснювати контроль за дотриманням основних прав і свобод людини слід вважати Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Правовою основою функціонування та діяльності ЄСПЛ є Конвенція. В Україні цей міжнародно-правовий документ було ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 22 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. У 2006 р. був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у ст. 2 якого закріплено, що рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання Україною.

Сфера застосування права на справедливий суд визначена в п. 1 ст. 6 Конвенції. Аналіз цього положення дає можливість з'ясувати коло об'єктів, судовий захист який має відбуватися з додержанням вимог справедливого

судового розгляду. Такими об'єктами виступають права й обов'язки цивільного характеру, а також права людини при висуненні кримінального обвинувачення.

Європейський суд з прав людини застосовує так зване «автономне» тлумачення термінів, що використовуються у Конвенції. Це означає, що ЄСПЛ не вважає обов'язковим для себе те значення, яке певний термін має в рамках правової системи певної держави-члена Ради Європи, що є стороною Конвенції. Зокрема, така «автономність» розповсюджується на тлумачення Судом терміну «кримінальне обвинувачення».

Європейський суд з прав людини при вирішенні питання про застосовність до конкретних правовідносин гарантій, передбачених ст. 6 Конвенції, виробив критерії для визначення обвинувачення кримінальним. Такі критерії наведені у рішенні по справі «Енгель та інші проти Нідерландів». Це, по-перше, критерій національного права (або внутрішня класифікація), по-друге, критерій кола адресатів (або природа правопорушення) та, по-третє, критерій правових наслідків для адресата (або суворість санкції).

Перший критерій не є визначальним для ЄСПЛ. Він носить формальний характер, оскільки, навіть якщо національне законодавство країн-учасниць прямо не відносить діяння до злочину (кримінального правопорушення), це не означає, що Суд обмежений таким розумінням діяння і не може застосувати гарантії права на справедливий суд до розгляду справи щодо цього порушення. ЄСПЛ при прийнятті рішення про застосовність ст. 6 Конвенції враховує також другий і третій критерії. Розглядаючи справу «Девеєр проти Бельгії», ЄСПЛ зазначив, що схиляється до вибору на користь «змістовного», а не «формального» поняття «обвинувачення» в тексті п. 1 ст. 6 Конвенції. При цьому Суд, констатував, що з огляду на важливість права на справедливий суд у демократичному суспільстві, він покликаний з'ясувати, що ховається за зовнішньою стороною справи, та дослідити реалії процедури, що розглядається. Таким чином, якщо національне законодавство кваліфікує правопорушення як кримінальне, то це для ЄСПЛ буде мати вирішальне значення. В інших випадках Суд буде розглядати справу ширше, ніж національна класифікація, й буде вивчати зміст процедури. Законодавство відповідної держави враховується при вирішенні цих питань лише як «відправний пункт». Такі висновки зроблені в рішенні у справі «Адольф проти Австрії».

Наведені в справі Енгеля другий і третій критерії слід вважати альтернативними. Вони не обов'язково мають враховуватися сумарно для вирішення питання про застосовність ст. 6 Конвенції. Принаймні для такого вирішення достатньо, щоб правопорушення за своїм характером можна було б розглядати як «кримінальне» з точки зору Конвенції, або щоб за скоєння даного правопорушення особа могла бути піддана такому покаранню, яке за своєю природою та ступенем серйозності відноситься в цілому до «кримінальної» сфери. Відповідність хоча б одного з цих критеріїв обумовлює кримінальний характер діяння. До таких висновків прийшов ЄСПЛ у справах «Озтюрк проти Німеччини» та «Лутц проти Німеччини».

Аналіз рішень Європейського Суду з прав людини «Лутц проти Німеччини», «Шмауцер проти Австрії», «Маліге проти Франції», «Лауко проти Словачії» дозволяє констатувати, що такі адміністративні правопорушення, як порушення правил дорожнього руху, що караються штрафами, позбавленням водійських прав, дрібні порушення, пов'язані із завданням шкоди, підпадають під сферу дії кримінального аспекту ст. 6 Конвенції.

У низці рішень ЄСПЛ, постановлених проти України, також вирішено питання про застосовність ст. 6 Конвенції у провадженні в справах про адміністративні правопорушення. Так, 15 травня 2008 р. ЄСПЛ постановив рішення по справі «Надточій проти України». У цій справі йдеться про притягнення особи до адміністративної відповідальності за порушення митних правил. Суд зазначив, що митні правопорушення, які розглядаються, мають ознаки, притаманні «кримінальному обвинуваченню» у значенні ст. 6 Конвенції. Щодо застосованого до пана Надточія покарання – конфіскації, Суд констатував, що заявник зазнав у зв'язку з цим значної шкоди. І тому Суд постановив, що ця справа за своєю суттю є кримінальною, а також, що зазначені митні адміністративні правопорушення фактично мали кримінальний характер та повністю підпадають під гарантії ст. 6 Конвенції.

У справі «Гурепка проти України» заявник, на якого судом було накладено адміністративний арешт строком на 7 діб, скаржився на порушення його права на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного вироку. Суд, розглядаючи справу, не мав сумніву, що в силу суворості санкції дана справа за суттю є кримінальною, а адміністративне покарання фактично мало кримінальний характер, а тому на провадження у справі по цьому адміністративному правопорушенню слід розповсюджувати гарантії права на справедливий суд.

Ще в одній справі – «Корнєв і Карпенко проти України» – ЄСПЛ визнав, що з огляду на суворість, покарання, передбаченого у ст. 185³ Кодексу України про адміністративні правопорушення, дане діяння не є незначним й провадження у відповідній справі слід вважати по суті кримінальним і таким, що вимагає застосування всіх гарантій ст. 6 Конвенції.

Крім того, в рішенні по справі «Шмушкович проти України» Суд наголосив, що згідно з його практикою провадження щодо незначних правопорушень, що призводять до покарання у вигляді позбавлення волі, підпадають під кримінальний аспект ст. 6 Конвенції незалежно від того, чи причетній особі дійсно було призначено покарання у вигляді позбавлення волі, чи ні.

Очевидно, що ЄСПЛ розширює своє власне «автономне» бачення поняття «кримінальне обвинувачення», зараховуючи до кримінальних й певні справи про адміністративні правопорушення. Такий підхід обумовлює необхідність розповсюдження гарантій, передбачених ст. 6 Конвенції, на провадження у справах про адміністративні правопорушення. Оскільки у відповідності до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права, позиції ЄСПЛ щодо розуміння права на справедливий суд мають бути враховані судами при притягненні особи до адміністративної відповідальності.

Право на справедливий суд забезпечується гарантіями, що вміщені у ст. 6 Конвенції, і які можна згрупувати наступним чином: 1) ті, що сприяють можливості судового розгляду справи, зокрема, утворення суду на підставі закону, незалежність і безсторонність суду; 2) ті, що сприяють ефективному судовому захисту особи – справедливість судового розгляду; публічність розгляду справ; розумний строк розгляду справ; презумпція невинуватості особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; право на захист; можливість оскарження судових рішень.

Наведені мінімальні гарантії права на справедливий суд мають бути імплементовані в законодавство України про адміністративні правопорушення, що забезпечить ефективний захист прав людини при притягненні до відповідальності.